

інтелектуальною працею і інтелектуальними продуктами виступає інтелектуальним ресурсом для наступного обороту капіталу у процесі виробництва і створює новий інтелектуальний капітал. Інноваційний потенціал виражає міру готовності до здійснення ефективної інноваційної діяльності і спрямований на впровадження у виробництво інноваційної продукції з метою задоволення потреб і отримання прибутку. Для цього окрім матеріальних і фінансових ресурсів використовуються інтелектуальні ресурси, які виступають як засоби виробництва. В системі оцінки інноваційного потенціалу інтелектуальні ресурси як і фізичні і фінансові активи трансформуються із вартісної оцінки в кількісну.

На сучасному етапі неможливий розвиток підприємства без використання інтелектуального капіталу, який виступає поштовхом до всіх позитивних змін.

ДЕКОМПОЗИЦІЯ ДОКТРИНИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНФІГУРАЦІЇ ЇЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ЗАГРОЗИ ТА ПОТЕНЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ

***ФУРДИЧКО О.І., Д.Е.Н., АКАДЕМІК НААН УКРАЇНИ,
ГУДЗЬ О.Є., Д.Е.Н., ПРОФЕСОР,
ІНСТИТУТ АГРОЕКОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІКИ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ НААН УКРАЇНИ***

Характерною сутнісною прикметою минулого тисячоліття було нестримне прагнення людства до економічного зростання та інноваційно-технологічного поступу. При цьому, успіх вимірювався переважно зростанням валового внутрішнього продукту. Вважалося, що це має автоматично забезпечити добробут і суттєвий злет рівня життя людей.

Невпинний прогрес практично завжди опирався на нещадну експлуатацію та виснаження довкілля, експансією «закону джунглів» – хто сильніший, той і виживе. По суті, такі нероздільні сфери, як економіка, природа та суспільні інститути, функціонували ізольовано один від одного. Почала руйнуватися сама природна основа існування та внутрішнього світу людини. Суспільство такого типу фактично жило за рахунок майбутніх поколінь. Як наслідок – на початку ХХІ століття світ зіткнувся з глобальними екологічними проблемами,

голодом і зубожінням більшості населення земної кулі, деградацією моралі, наростанням регіональних та міжетнічних конфліктів, тероризмом тощо.

Переважно, такий сценарій змодельований недосконалими і суперечливими діями держави, і відсутністю адаптованої до якісно нових умов сучасного економічного простору парадигмою економічної політики та відповідного її інструментарію.

Застосування традиційної доктрини економічної політики в Україні свідчить про істотне зниження її ефективності щодо сталого її розвитку, екологізації виробництва, застосування інноваційних еколого-орієнтованих технологій, економічного підйому тощо. Все це змушує розпочати пошук принципово нової гармонійної доктрини економічної політики України на якісно новому світоглядному підґрунті і більш дієвих її важелів та інструментів у площині її сталого розвитку.

За період економічних перетворень у структурі економічної діяльності України різко зросла частка енергоємних і одночасно найбільш забруднюючих довікля галузей економіки – гірничо-металургійної, паливно-енергетичної, хімічної і нафтохімічної – з 17,3% у 1991 р. до більше 60%. Сформувалася яскраво виражена сировинна спрямованість експорту. Частка матеріало- та енергоємних галузей в українському експорті досягла близько 60%, причому 40% від усього експорту припадає на продукцію тільки однієї галузі – чорної металургії. Енергоємність ВВП України складає 0,89 кг умовного палива на кожен долар США валового внутрішнього продукту, що в 2,6 рази перевищує середній рівень енергоємності ВВП країн світу. Висока енергоємність ВВП в Україні є наслідком істотного технологічного відставання у більшості сфер економіки.

Водночас, така висока ресурсо- і енергоємність економіки України призводить до надмірного забруднення території країни. Україна порівняно з країнами Європейського Союзу має високі показники утворення та накопичення відходів виробництва і споживання. Якщо в 1980 р. на одного жителя України припадало 240 тонн накопичених відходів, у 1990 р. – 318 тонн, то нині – вже понад 500 тонн. Якщо в країнах ЄС на тисячу доларів ВВП нараховується 32 кг відходів, у Польщі – 124 кг, то в Україні – 15 тонн.

Сільськогосподарське виробництво також ґрунтується на нестійких моделях природокористування. Для України характерні надмірна освоєність земельних ресурсів (72 % замість допустимих 60-65 % загальної площі), критична розораність території (майже не має

аналогів у світі - сягає 58 % замість допустимих 40 %, для порівняння: у Великобританії, Франції, ФРН – 28 –32 %), недостатня площа лісів (15,7 % замість умовно оптимальних 22–25%) та еколого-стабілізуючих компонентів ландшафту в цілому (лісів, незайманих заплав, природних лук і т.п., 37% замість 40-45%). У деяких областях рівень розораності перевищив 90%. Частка еродованих земель в Україні складає 57,4% площі країни. Щорічне зростання площ еродованої ріллі досягає в Україні 60-80 тис. га. Близько 20% території України перебуває в незадовільному стані через перенасичення ґрунтів різними токсичними сполуками. Обсяги викидів шкідливих речовин складають 10 т на 1 кв. км території або 85 кг на душу населення. За цими показниками Україна перевищує розвинені держави в декілька разів. Чисельність населення України безупинно зменшується, за останні 10 років вона скоротилася більш ніж на 4 млн. осіб.

Підґрунтям існуючих проблем є теоретико-методологічне відставання наукової думки. Ні класики економічної науки А. Сміт і Д. Рікардо, ні наступні економічні школи і вчені, включаючи Д. Кейнса, М. Фрідмана, А. Маршалла, не надавали великого значення екологічним обмеженням в контурі економічного розвитку. Довгий час домінувало переконання безкоштовності природних ресурсів (20-х – 50-х рр.) Згідно з цими поглядами, вважалося, що природні ресурси не можуть бути об'єктом купівлі-продажу, тому методологічно невірно оцінювати їх у вартісному вираженні, а імплементація в господарську практику оцінки природних ресурсів буде спотворювати розвиток промислового і сільськогосподарського виробництва. Ігнорування вартісної оцінки природних ресурсів та їх безоплатність зумовили їх безгосподарське використання.

У 60–70-х роках 20 ст. в Україні інтенсивно використовувалась витратна концепція природокористування, яка полягала в тому, що природні ресурси повинні мати економічну оцінку, тому вони є предметом праці. Критерієм вартісної оцінки природних ресурсів вважалися затрати на освоєння і підтримку об'єктів природокористування в придатному для експлуатації стані.

І тільки сімдесяті роки двадцятого століття, різко загостривши екологічні проблеми, поставили перед економічною наукою завдання осмислення сформованих тенденцій еколого-економічного розвитку та розробки принципово нової доктрини економічного і суспільного зростання. Окремі стратегії такого підйому окреслювалися деякими вченими, з проміж яких слід відмітити К. Гофмана, А. Григоренка, Б. Данилишина, С. Дорогунцова, О. Веклич, В. Трегобчука, М. Хвесика.

Прогресивна міжнародна громадськість та відомі недержавні міжнародні організації, такі як Римський клуб (відома робота «Межі зростання»), Міжнародний інститут прикладного системного аналізу (IIASA, Люксембург, Австрія), Міжнародна федерація інститутів перспективних досліджень та інші, по-новому підійшли до подолання зазначених проблем. Цей новий підхід отримав назву – концепція сталого розвитку (sustainable development). Він значною мірою став продовженням концепції ноосфери, сформульованої академіком В. Вернадським ще в першій половині ХХ століття. Суть його полягає в обов'язковій узгодженості економічного, екологічного та людського розвитку таким чином, щоб від покоління до покоління не зменшувалися якість і безпека життя людей, не погіршувався стан довкілля й відбувався соціальний прогрес, який забезпечує потреби кожної людини. Системне узгодження та збалансування цих трьох складових сталого розвитку, подолання суперечностей між ними – завдання величезної складності.

Практично, необхідність переходу на модель сталого розвитку всіх країн світу об'єктивно зумовлена демографічним «вибухом», сучасною науково-технічною революцією, а також нинішнім кризовим станом земної біосфери, зниженням її відновлювальних, відтворювальних і асиміляційних можливостей внаслідок надмірних антропогенних навантажень на природу.

Згідно з «індексом сталості розвитку», який агрегує 22 комплексних індикатори за 76 параметрами, що дають можливість оцінювати прогрес країн на шляху до екологічнобезпечного сталого розвитку, у п'ятірку світових лідерів входять Фінляндія, Норвегія, Уругвай, Швеція та Ісландія. Цікаво, що країни-лідери не відносяться до супердержав з домінуючими ідеологіями та економіками. Базові галузі економіки цих країн не зорієнтовані на використання значних природних ресурсів і дешевої робочої сили. Характерна особливість цих країн – домінування у структурі доданої вартості їхніх економік значної частки інтелектуальної та високотехнологічної праці. Всі ці країни дуже активні в інноваційній діяльності, спрямовують близько 3 % і більше ВВП на дослідження та розвиток науки. З початку 90-х років минулого століття ці країни активно розвивали в себе модель «екологічної економіки» та «економіки знань». Тому нині це країни з добре гармонізованими складовими сталого розвитку: інноваційною (високотехнологічною), економічною, екологічною та соціальною.

Турбує навіть не та обставина, що Україна практично за всіма визначальними індексами, індикаторами і показниками сталого

розвитку істотно поступається не тільки світовим лідерам і країнам „великої вісімки”, але і майже усім постсоціалістичним країнам. Принципово важливо, що Україна до цих пір знаходиться в стані дискусії з приводу своєї національної ідентичності, вона ще не визначилася з політикою і траєкторією власного розвитку. За таких умов найкращі трансформації економіки, науки, освіти, інноваційної сфери не дадуть бажаних результатів, оскільки ці реформи є похідними від головного – визначення доктрини економічної політики розвитку держави. Ризик полягає в тому, що набагато легше віддати перевагу успішному «трафарету», зокрема зовні привабливому економічному розвитку, без урахування в єдиній, цілісній моделі екологічної та соціальної сфер. Тим більше що втілення концепції сталого розвитку не гарантуватиме швидкого зростання добробуту людей, натомість вимагатиме напруженої роботи й консолідованих зусиль політиків, управлінців, учених та всього прогресивного населення України.

Водночас, за нашим переконанням, копіювання моделі ліберального капіталізму, що нині домінує у країнах «великої вісімки» є для України неперспективним. Хоча ці країни й намагаються швидко адаптуватися до глобальних змін, але їм не під силу подолати головний недолік зазначеної моделі. Він полягає в безумовній максимізації прибутків на користь обмеженої соціальної групи, що у свою чергу, призводить до виснаження природних та соціальних ресурсів, на яких ґрунтується добробут і гуманітарний розвиток людей, а також виживання біологічних видів.

Вище означене переконливо свідчить, що Україні вкрай необхідна послідовна економічна політика, спрямована на втілення в реальну практику господарювання та суспільного життя принципів сталого розвитку.

Практична реалізація цілей, досягнення яких сприяє сталому розвитку суспільства, вимагає економічних перетворень, які б передбачали перерозподіл ресурсів і були спрямовані на реструктуризацію економіки, фундаментом якої має бути зіставлення екологічних можливостей країни з економічними потребами її населення.

В основу нової доктрини економічної політики слід покласти:

— пріоритет екології над економікою, ресурсо-екологічних критеріїв, показників і вимог над економічними;

— раціональне поєднання ринкових і державних економічних та адміністративних інструментів і важелів регулювання взаємовідносин

між суспільством і природою;

— оптимальне і взаємоузгоджене застосування методів галузевого та територіального управління, перенесення центру ваги і відповідальності за вирішення ресурсо-екологічних проблем на місцеві органи влади і управління;

— інтеграція ресурсо-екологічного та економічного підходів до розвитку і розміщення продуктивних сил шляхом розробки та застосування у господарській діяльності еколого-економічних нормативів, показників, стандартів і вимог;

— чітке визначення національних, регіональних та місцевих ресурсо-екологічних пріоритетів на прогнозування соціально-економічного розвитку.

Крім того, необхідно створити ефективні організаційно-управлінські структури, на які можна було б покласти відповідальність за виконання цієї надзвичайно важливої роботи, яка має стратегічне значення для суспільного прогресу.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ СИСТЕМИ ТОЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

***МАЗНЄВ Г.Є., ПРОФЕСОР,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА***

Досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить, що наука, наукоємні технології, активна інноваційна діяльність є рушійною силою розвитку виробництва в усіх галузях господарства. Так, в Сполучених Штатах Америки протягом останніх десятиліть близько двох третин сільськогосподарської продукції отримували завдяки інноваціям. В розвинених країнах близько 85 % валового внутрішнього продукту (ВВП) отримується за рахунок нових знань, які трансформовані в наукоємні технології [1]; інтенсивно формується економіка, заснована на знаннях. За даними Всесвітнього банку, національне багатство розвинених країн тільки на 5 % складають природні ресурси, на 18 % - матеріальний виробничий капітал, а 77 % займають знання і уміння їх раціонально використовувати [2].

Досягнення в галузі знань в США офіційно визнані в якості основи економічного заростання, оскільки, згідно з їх оцінками, один долар, вкладений в науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи, забезпечує збільшення ВВП на 9 доларів [3]. Відомо, що